

Jonas Rudzinskas

Jono Sabaičio tapyti paveikslai ir „Eifelio bokštas“

Klaipėdietis Jonas Sabaitis gimė 1942 metais. Karas, pokaris paženkino vaikystės ir jaunystės metus. Bet turbūt užgrūdino, asmenybę suformavo: pastabų, mažakalbį, patikimą, darbštų, kūrybingą, lakios vaizduotės, tikintį būties prasme ir gyvenimo grožiu. Tapyti paveikslus galbūt pradėjo norėdamas visiems parodyti, kokia yra Lietuva... Kokia Žemaitija saulėta, jauki, tobula, spalvinga...

Kuria kamerinio formato paveikslus, kad kiekvienas galėtų namuose pasikabinęs džiaugtis tuo, ką autorius pastebi: štai žydinčios pievos, štai tvarkingos sodybos, jūros bangos, darniai išrikiuotos, lyg „sueiliuotos“, poeto eilėraštyje surimuotos. Tapo natiurmortus, kambarių interjerus, figūrines kompozicijas. Matome, kad prie kūrinių dirbta atsakingai – vaizdas vientisas, užbaigtas, nėra neištapytų plotų, kur per dažų sluoksnį persišviestų balta drobė. Jono Sabaičio autorinės parodos pasižymi atrankos darba, sumanymo logika.

Šiais laikais daug ką lemia koncepcija – dauguma kūrėjų žengia į viešąją erdvę jau suformulavę savo tikslą ar siekį tam tikram etapui ir atranka kūrinius parodai vadovaudamiesi pasirinkta idėja. Pradedantiems kūrėjams, kurie dar ieško savo stiliaus, temų ir tebeformuoja savo kaip autoriaus įvaizdį, proginės kolekcijos sudarymas yra reikšmingas ir kartu sudėtingas uždavinys. Jonui Sabaičiui tai jau praeitis etapas. Sprendžiant iš ryžtingo būdo, jam kūrybinio braižo paieškos neturėjo ilgai užsitęsti. Autorius perdėm neatvirauja kalbėdamas apie pradinius bandymus, žvalgymosi kryptis. Seni reikalai – juk tai buvo praeito amžiaus šeštajame ir septintajame dešimtmetyje. Profesorius Vytenis Rimkus, menotyrininkas, tautodailės tyrinėtojas ir tų laikų liudininkas rašo: „Laikotarpis, kuriame gyveno šie kūrėjai, buvo nepaprastai sunkus ir jiems, ir Lietuvai, bet jų kūriniai ir šiandien liudija tautos gyvybingumą“.

Jono Sabaičio polinkis į vizualiuosius menus atsiskleidė jau pradinėje mokykloje, o rimtas darbas prasidėjo apie 1963 metus įstojus į Maskvos dailės universiteto neakivaizdinį skyrių. Norint atsekti tapytojo estetinių pažiūrų ir kūrybinio

mąstymo raidą reikia pažvelgti į tuometinę kultūros ir meno aplinką. Vienoks vaizdas iš oficialios tribūnos, kitoks – kūrėjų ir intelektualų akimis. Jono kartos menininkai, bendraamžiai, prisiminimuose pasakoja apie daugialypius jausmus ir įspūdžius atvykus į didmiesčius, betarpišką dalyvavimą, patiriant autentišką kūrybinės raiškos galią. Tie reiškiniai buvo apėmę ne vieną sritį: Juozo Miltinio teatras Panevėžyje; Povilo Mataičio kiemo teatras Vilniuje; Estijos, Latvijos, Lietuvos tapybos trienalijų parodos; tautodailininkų tapybos nacionalinės „Pilies skersgatvio“ parodos atviroje senamiesčio aplinkoje ir kiti unikalūs kultūros renginiai, kurių būtų neįmanoma atkartoti kitose erdvėse. 1979 metais Jonas Sabaitis persikelia gyventi į Klaipėdą. Pradeda dirbti Muzikinio teatro dailininku. O šis teatras – vienas iš Lietuvos meno pasaulio švyturių. Įvairios konjunktūrinės modernistinės to meto stilių įtakos nepakeičia jo estetinių nuostatų. Noras vaizduoti supančią tikrovę turbūt galėjo meistrą įtraukti į klestinčią socrealizmo raiškos „upę“, bet apsaugojo tvirtas būdas. Kita grupė tuometinių meistrų, pataikaudami užsakovų skoniui, tiražuodavo „perkamo lygio“ vaizdelius, kuriuos derėtų vadinti suvenyrais, o ne kūrinių. Jonas Sabaitis ėjo savo pasirinktu keliu. Kukliai yra sakęs: „Mano darbuose daugiausia dominuoja kaimo peizažai, o miestas ir jūra – ne mano stichija“. Kita vertus, miestietiško gyvenimo temą galima įžiūrėti autoriaus natiurmortų fonuose, vaizduojamuose interjeruose. Rezultatas savotiškas ir originalus. Nekeičiant pagrindinės temų krypties, toks miesto elementas atsirado savaime, kai buvo sprendžiamos kitos kūrybinės užduotys. Ieškodamas išradingesnio kompozicinio sprendimo, kai kuriuose paveiksluose meistras sumažina natiurmortą iki centrinės detalės, o supančiai kambario erdvei perduoda pagrindinį vaidmenį. Kitiems tapytojams tai gal ir nepavyktų, nes dauguma naudojami vaizdavimo principu – „ištirpinti“ foną, supantį pagrindinį paveikslo objektą. O su Jono Sabaičio kruopštumu kita galimybė kurti vaizdą yra tiesiog nesuderinama. Galima tai sieti su fotografiniam realizmui

būdingu tikrovės kopijavimo tikslumu. Neperteikiant erdvės sfumato technika, žiūrovui tampa gerai matomi, aktyvūs ir kiti paveikslo elementai, o tai sukuria papildomų reikšmių. Tai vienas iš požymių, suteikiančių tapytojo paveikslams originalumo, tampančių svaria kūrybos vertės dalimi.

Dėl savito stiliaus įsimintinus tapytojo kūrinius nuo XX amžiaus septintojo dešimtmečio žiūrovai dažnai mato viešose ekspozicijose. Autorinės parodos yra produktyvumo rodiklis. Bendros įvairių temų parodos liudija apie gebėjimą sumanymą įgyvendinti iki brandaus kūrinio. Būtina pastebėti, kad kolekcijos regioninėms ar respublikinėms tautodailės parodoms atrenkamos profesionalių meno vertintojų. Tai reiškia, kad pateiktas kūrinys turi peržengti aukštai iškeltą kokybės kartelę. Kūrinius pateikęs meistro ambicijų neužtenka. Vertinama pagal estetinius, techninius, meninius kriterijus.

Taigi, Jonas Sabaitis dalyvauja svarbiausiose nacionalinėse konkursinėse parodose. Čia, kur eksponuojamų kūrinių skaičius ribotas, svarbus dar vienas rodiklis – autoriaus kūrybinio braižo atsiskleidimas. Pagal įvairių konkursų nuostatus reikia skirtingo skaičiaus kūrinių. Štai Adomo Varno konkursui – šešių paveikslų, Antano Žmuidzinavičiaus – keturių, Natiurmorto – dviejų. Jei dalyvavimas konkursinėse parodose duoda rezultatų, tai rodo gebėjimą objektyviai vertinti savo kūrybą: taikliai parinkti paveikslus, kad jie papildytų vienas kitą ir kartu rodytų išsamų autoriaus kūrybinio pajėgumo vaizdą. 1999 metais tautodailininkas tampa A. Varno vardo konkurso laureatu, 2003 metais – Klaipėdos rajono savivaldybės III vietos diplomantu konkurse „750 metų Gargždams“, 2008 metais – „Aukso vainiko“ laureatu per Žemaitijos turą ir kartu jam suteikiamas Geriausio Klaipėdos apskrities meistro vardas.

Jonas Sabaitis vaizduoja nuoširdžiai norėdamas perteikti visa tai, kuo žavi tikrovė. Imdamasis konkretaus objekto, tapytojas paprastai nušviečia jį saulės spinduliais, o spalva ir tonu kuria skaidrią erdvinę perspektyvą, kuria pabrėžtinai tikslų piešinį, vengia „gamtiškos“ miglos. Meistras minkština griežtą, racionalų vaizdą skaidydamas spalvas, kuo jautriau jas perteikdamas. Tam tikslui renkasi smulkių potėpių techniką. Neleidžia sau abejingai, iš inercijos „dažyti“. Neveda kontūrų ir nesigriebia bendrų potėpių, vaizduojamajame mene paprastai reiškiančių vidinę jėgą. Jis tą galią supranta kaip gebėjimą susikaupti, tiksliai ir koordinuotai tapyti, aiškiai suvokti tikslą. Toks pasirinktų priemonių derinys padeda autoriui išlaikyti vaizdo tikslumą, spalvinį subtilumą, patrauklumą žiūrovui, padeda atsiriboti nuo atsitiktinių vaizdavimo būdų, apskritai leidžia demonstruoti savitvardą ir mūsų tautos etninei kultūrai būdingą saiko jausmą. Paveikslo kūrimo priemonės, derančios

su vaizduojamais objektais ir pasirinktomis temomis, pasakoja žiūrovams pagrindinį meistro kūrybos tikslą – pagarbą Tėvynei. Tai skatina kūrybą nuo pat lietuvių tautodailės pradmenų (o jų daug, nes tautodailę sudaro ne vienas žanras, kiekvienas turintis skirtingą istoriją). Šiuolaikinėje postmodernioje, globalioje aplinkoje tokios kūrybinės nuostatos įgyja ypatingos reikšmės. Mėgindamas rasti raktą, kaip susišnekėti su „Z karta“, turinčia savo terminiją ir leksiką, Gintaras Beresnevičius apie Tėvynės reikšmę sakė: „Lietuviai elgėsi lygiai kaip normanų, gotų ar langobardų kunigaikštukai – tik skirtumas tas, kad neišnyko, o neišnyko, nes turėjo vieningą etninę bazę. Lietuvą, kurion visada galima buvo grįžti.“ Kad ir į kokį žanrą Jonas Sabaitis atsigręžtų, jis vis paliečia Tėvynės temą. Štai tapytojas sumano neregiam atskleisti tradicinių lietuviškų margučių ornamentų grožį, simbolių prasmes. Išdrožia, nugludina iš putplasčio velykinius margučius, nudažo juos būdingomis spalvomis ir išmargina storesniu dažų sluoksniu vingiuojančiais ornamentais. Ir neregiai jautriais pirštais skaito iškilias formas lyg Brailio raštą. Jiems lengviau įsivaizduoti mastelius, ženklus, jų ritmiką. Iš tokių medžiagų sukurti margučiai nesidėvi, nedūžta, tad juos galima drąsiai vežti į autorinę parodą, o ir visos kolekcijos estetika patraukli.

Klaipėdos miestui garsinti tapytojas pasiūlė statyti apžvalgos bokštą Smiltynėje. Sukūrė ir eksponavo parodoje tikslų 1:70 masteliu padarytą maketą. Tikrasis bokšto aukštis būtų septyniasdešimt metrų. Šviečiantis lyg švyturys. Po kupolu – apžvalgos aikštelė lankytojams, kurie pakiltų kolonoje įrengtu liftu ir grožėtųsi panorama. Meistras sako: „Jis būtų toks pat populiarus kaip Eifelio bokštas Paryžiuje, kuris, beje, turėjo būti laikinas statinys, o tapo miesto simboliu. Toks bokštas miestui būtų garbė, o žmonėms teiktų malonumo ir džiaugsmo. Taip pat prisidėtų prie pajūrio saugumo“.

Kūrybiniai tautodailininko pasiekimai, kultūriniai nuopelnai valstybei įvertinti ne tik visuomenės, bet ir kelių Lietuvos kultūros ministrų padėkos raštais: 2002 metais – „Už gerą ir nuoširdų darbą...“, 2016 metais – „Už atsakingą, profesionalų ir kūrybingą darbą“. Jono Sabaičio kūrybinė veikla puoselėjant lietuvių tautodailę, tęsiant etninės kultūros tradicijas palieka gilius, reikšmingus pėdsakus.

Literatūra

1. Rimkus V. Gyva atmintis, *Tautodailės metraštis*, 7, 2002.
2. Beresnevičius G. Galimos ar būtinos lietuviškos ideologijos metmenys, *Tautodailės metraštis*, 11, 2005.
3. Dykovenė A. *Antrojo Paryžiaus idėja*, Klaipėda, 2015 m. vasario 6 d.
4. Pilaitis G. Perša bokštą, *Lietuvos rytas*, 2016 m. lapkričio 9 d.

Nuotraukos iš J. Sabaičio archyvo.